

TAVAKKAL XULQ - ATVORNING SHAXS RIVOJLANISHIDAGI TA'SIRI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7678634>

ELSEVIER

Received: 22-02-2023
Accepted: 22-02-2023
Published: 22-02-2023

Narzulloeva Salomatbonu Sunatuloyevna

Buxoro davlat universiteti psixologiya mutaxassisligi 2-bosqich magistranti

Abstract: Maqolada shaxsning tavakkal xulq-atvori va uning yoshi prognozlarini o'rganish natijalari keltirilgan. Tavakkal xatti-harakatlar o'zaro bog'langan va turli sohalarida namoyon bo'lgan belgilar majmuasi sifatida ko'riladi. Tavakkal turli xil xavfli vaziyatlar bilan bog'liq shaxsiy fazilatlar mos keladi.

Keywords: tavakkal psixologiyasi; tavakkalchilik qobiliyati; xatti-harakatlar; shaxsiyatni bashorat qiluvchilar; tavakkal xatti-harakatlar strategiyasi; tavakkal xatti-harakatlar mexanizmlari.

About: FARS Publishers has been established with the aim of spreading quality scientific information to the research community throughout the universe. Open Access process eliminates the barriers associated with the older publication models, thus matching up with the rapidity of the twenty-first century.

Received: 22-02-2023
Accepted: 22-02-2023
Published: 22-02-2023

Abstract: В статье представлены результаты исследования рискованного поведения человека и его возрастных прогнозов. Рискованное поведение рассматривается как набор симптомов, которые взаимосвязаны и проявляются в разных областях. Риск соответствует личностным качествам, связанным с различными опасными ситуациями.

Keywords: психология риска; способность идти на риск; поведение; предикторы личности; стратегия рискованного поведения; механизмы рискованного поведения.

About: FARS Publishers has been established with the aim of spreading quality scientific information to the research community throughout the universe. Open Access process eliminates the barriers associated with the older publication models, thus matching up with the rapidity of the twenty-first century.

Received: 22-02-2023
Accepted: 22-02-2023
Published: 22-02-2023

Abstract: The article presents the results of the study of risk behavior of a person and his age forecasts. Risk-taking behavior is seen as a set of symptoms that are interconnected and manifest in different domains. Risk corresponds to personal qualities related to various dangerous situations.

Keywords: risk psychology; risk-taking ability; behavior; personality predictors; risk behavior strategy; risk behavior mechanisms.

About: FARS Publishers has been established with the aim of spreading quality scientific information to the research community throughout the universe. Open Access process eliminates the barriers associated with the older publication models, thus matching up with the rapidity of the twenty-first century.

KIRISH

20-yillardan boshlab. 20-asr "Tavakkal" tushunchasi psixologiyada savdo, tibbiyot, texnologiyani rivojlantirish sohalariga, xususan, ma'lum bir natijaning imkoniyatlarini hisoblash va shu asosda muvaffaqiyat ehtimoli yoki samaradorligini bashorat qilish prizmasi orqali ko'rib chiqilgan. Shu bilan birga, asosiy e'tibor harakatlar maqsadlari va natijalari o'rtasidagi nomuvofiqlikni baholashga, belgilash va o'rganishga qaratildi. Noaniqlik sharoitida maqsadlarga erishish, "kutilgan qiymatlarni" o'lchash va boshqalar.

MATERIAL VA METOD

Tavakkal (psixologiyada) - 1. Faoliyatda muvaffaqiyatsizlikka uchragan taqdirda kutilayotgan muammoning o'lchovi. Bu muvaffaqiyatsizlik ehtimoli va bu holatda salbiy oqibatlar darajasining kombinatsiyasi sifatida aniqlanadi.

2. Xulq-atvor sub'ektini yo'qotish, yo'qotish, shikastlanish, zarar etkazish bilan tahdid qiladigan harakat. Motivatsiyalangan va motivsiz xavfni farqlang. Kutilayotgan daromad va kutilayotgan zarar nisbati xavfli harakatni asosli xavf va asossiz xavf sifatida tavsiflaydi.

3. Natijasi muammoli va mumkin bo'lgan - noqulay oqibatlar bilan bog'liq bo'lgan harakatning ikkita mumkin bo'lgan variantini tanlash: kamroq jozibali, ammo ishonchliroq; yanada jozibali, lekin kamroq ishonchli.

Tavakkal xulq-atvorning xususiyatlari: Tavakkali vaziyatlarni ajratib ko'rsatish har doim muhimdir: tasodifiy vaziyatlar (natija vaziyatga bog'liq bo'lgan holatlar, vaziyatlarning birlashishi) va mahorat holatlari (natija faoliyat sub'ektining qobiliyatiga bog'liq). Tavakkalning yuqori darajasi harakatning natijasi ularga (tajriba, bilim, qobiliyat) bog'liq deb hisoblaydigan odamlarga xos bo'lib, unda rag'batlantiruvchi holatlar mavjud bo'lganda va shaxsiy xususiyatlar (hukmronlik qilish tendentsiyasi, takabburlik, o'ziga ishonch va boshqalar.)

Tavakkal xulq - bu shaxsning individual xususiyatlaridan biri. Tavakkal xulq-atvorga moyillik inson shaxsiyatining umumiy xususiyati sifatida qaraladi. Tavakkal xulq - bu xavf bilan bog'liq xatti-harakatlar, ya'ni. xavf bilan, yo'qotish tahdidi, vaziyatlarning qulay kombinatsiyasi tufayli olinishi rejalashtirilgan narsalarni yo'qotish. Tavakkal xulq-atvor noaniq va kamida ikki tomondan baholanadi: tavakkal xulq-atvor sub'ekti va kuzatuvchi (baholovchi, ekspert, kafil, komissiya a'zosi va boshqalar). Shu sababli, kuzatuvchining xuddi shunday xatti-harakati juda ehtiyotkor (masalan, sirpanchiq yo'lda piyodalar sekin harakatlanganda) va sub'ektning xatti-harakati juda xavfli deb baholanishi mumkin (bu shunday bo'lishi mumkin). bu yo'ldan bormaslik mumkin). Bundan tashqari, tavakkal xulq-atvor darajasi ehtimoliy ob'ektiv ekspert bahosiga ega bo'lishi mumkin.

Tavakkal qilish o'ylamasdan qarorlar yoki harakatlarni amalga oshirishdir. Lug'atida frantsuzcha ildizlarga ega bo'lgan tavakkal qilmoq fe'li quyidagicha ta'riflangan: "tasodifiy borish, noto'g'ri ishga, tasodifan, jur'at qilmoq, tasodifan bormoq, biror narsa qilmasdan to'g'ri hisob-kitob, tasodifga duchor bo'lmoq, dadil, tashabbuskorlik bilan harakat qilmoq, baxtdan umidvor bo'lmoq, qatorga qo'yimoq, biror narsaga, ma'lum bir xavf-xatarga, o'zgarishlarga, muvaffaqiyatsizlikka duchor bo'lmoq. Harakatlar natijasini yo'q bilan bog'lash shuningdek, tayyor emaslik.

NATIJALAR:

Noto'g'ri harakat qilish qobiliyati - bu hech qanday ma'nosiz natijasi oldindan ma'lum bo'lmagan va sub'ekt uchun noqulay bo'lishi mumkin bo'lgan harakatlarni afzal ko'rishga tashqaridan majburlash. Bunday harakatlar, aniq natijaning noaniqligi va salbiy oqibatlarining choralari bilan bog'liq holda, inson uchun eng

jozibali bo'lib chiqishi mumkin. V. A. Petrovskiy bunday mos kelmaydiganlar doirasini yaratishga muvaffaq bo'ldi uning jismoniy farovonligiga tahdidni simulyatsiya qiluvchi eksperimental sharoitlarda imtiyozlar. Potentsial xavf sharoitida moslashtirilmagan faoliyat faoliyatning mumkin bo'lgan shakllaridan biri, degan gipotezaga asoslanadi. Potentsial tahdid holatini oldindan belgilab beruvchi - bu xavfga yo'naltirilgan va sub'ektni erkin tanlash natijasida harakat qilish. Boshqacha aytganda, shunday deb taxmin qilinadi. Inson har qanday vaziyatdan ustunlik qilmasdan tavakkal qila oladi.

V. Petrovskiy sub'ektlarning harakatlari faoliyat maqsadi sifatida taqdim etilgan narsaga va vaziyatga nisbatan noaniq munosabatni amalga oshirishi mumkin bo'lgan shart-sharoitlarni yaratib, gipotezani empirik tekshirishga muvaffaq bo'ldi. Faoliyatni amalga oshirish shartlariga kiritilgan tahdid omili. Aynan tahdid omili sub'ektning faolligini rag'batlantiradigan maxsus moment sifatida qaraldi. Tajribada foydalanilgan model harakatlanuvchi nishonni kuzatish, bunda sub'ektning o'zi nishonning "xavfli" zonaga yaqinligini aniqlash imkoniyati mavjud. Modelning tafsilotlarini o'tkazib yuborish,

Eksperimental tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, ya'ni, sub'ektlarning 47 foizi xavfli maqsadlarni tanlashga urinishgan, tanlov esa, qoida tariqasida, hissiy zo'riqishning aniq belgilari bilan birga kelgan. Tajriba natijalari dastlabki taxminni tasdiqlaydi "haddan tashqari vaziyat" xavfi fenomenining mavjudligi: taxminan yarmi ko'rsatmalarning mazmuni bo'lmasa ham, barcha sub'ektlar xavf ostida edi. Eksperimentatorning o'zlari tomonidan kiritilgan harakatning muvaffaqiyati mezoni ham o'zlarini tavakkal qilishga majburlay olmadilar.

O'tkazilgan eksperiment bir qator yangi savollarni tug'dirdi: "suprasituatsion" tavakkal va "pragmatik" tavakkal bir-biriga qanchalik mos keladi? "Haddan tashqari vaziyat" xavfi fenomeni va shaxsning da'volari darajasi qanday o'zaro bog'liq? Xavf holatlari sub'ektning o'zini o'zi tasdiqlashga bo'lgan ehtiyojining namoyon bo'lishiga to'g'ri kelmaydimi? Tajribada olingan natijalar tavakkalchilikka chiqish modeli nuqtai nazaridan izohlanadi

MUNOZARA

Psixologik tadqiqotlar kontekstida xavf tushunchasi vaziyatlarda sub'ektning harakatlari bilan bog'liq bo'lgan murakkab hodisani tavsiflaydi. Qoidaga ko'ra, inson vaziyatga qarab tavakkal qiladi, lekin harakatni o'zi tanlaydi. Tavakkal - bu o'ziga xos noaniqlik. Aytish mumkinki, agar tanlov asosan sub'ektga bog'liq bo'lsa, u holda tavakkal holati xavf holatiga aylanadi.

Psixologik nuqtai nazardan, tavakkal har doim yaxshi natijani kutish orqali yuzaga kelgan tajriba bilan birga keladi. Tavakkal darajasi murakkab tushuncha bo'lib, uning ta'rifiga turlicha yondashuvlar mavjud. Tavakkal darajasi xavfli

vaziyatda qabul qilingan qarorning harakat natijasida kutilayotgan yo'qotishlar miqdori sifatida ko'rib chiqilishi mumkin.

XULOSA

Bir qator mualliflarning fikriga ko'ra, tavakkal qilishga moyillik shaxsiy xususiyatlar bilan bog'liq bo'lmasligi kerak, chunki u universal emas va uning namoyon bo'lishi odatda vaziyatlarning ma'lum bir sinfiga tegishli - kundalik, sub'ekt tomonidan o'zidan mustaqil deb hisoblangan professional harakatlar va hokazo. Shunga ko'ra, masala xavfga tayyorlikni diagnostika qilish imkoniyati, shuningdek, shaxsiy xususiyatlar sifatida ratsionallik. Baham ko'rmaydigan boshqa mualliflar bu fikrlar pragmatik bo'lmagan faoliyatni tavakkal qilishga tayyorlik, ya'ni vaziyat cheklovlaridan tashqariga chiqish istagi bilan bog'laydi va ba'zan shaxsiy xususiyatlarni sinab ko'rishni o'z ichiga olgan maqsadlarni qo'ying va imkoniyatlar yoki o'z qarorlari va harakatlari bilan vaziyatni o'zgartirish imkoniyatlarini ongli ravishda nazorat qilish pozitsiyasini egallash.

Psixologik xavf tadqiqot sohasi, ba'zi muvaffaqiyatlarga qaramay, eksperimental va uchun juda istiqbolli bo'lib qolmoqda modellashtirish tadqiqotlari.

ADABIYOTLAR:

1. Kornilova T. V. Shaxsiy qaror qabul qilish omillarining diagnostikasi // Psixologiya masalalari, 1994 yil, 6-son.
2. Coombs C. H. Portfel nazariyasi va xavfni o'lchash // Insonning hukmi va qarori jarayonlar. N.Y., 1975 yil.
3. Kornilova T. V. Motivatsiya va xavfga tayyorlik diagnostikasi. M. IP RAS. 1997 yil.
4. Aizenk G. Yu. Shaxsiy o'lchovlar soni: 116, 5 -taksonomik mezonlari paradigmalari // Chet el psixologiyasi, 1993 yil, 2-son.
5. Kozeletskiy Yu. Ko'p o'lchovli odam. Kiev, 1991 yil.
6. Petrovskiy V. A. Moslashuvchan bo'lmagan xavf va talqin qilish tajribasi // Risklarni boshqarish, 1997 yil, 3 va 4-sonlar.
7. Petrovskiy V. A. Moslashuvchan bo'lmagan faoliyat psixologiyasi. M. : Gorbunok. 1992 yil.
8. Lefevre V. A. Shaxsiy aloqa. 2000.